

послугуючись спільним методологічним підґрунтям, проводити розвідки щодо обраних міст в різні хронологічні періоди. Це надасть можливість визначити характерні особливості, принципові тренди розвитку міст у вищеокресленій системі на тлі соціального простору і часу.

Джерела та література

1. Демочко Г. Історичне та медичне краєзнавство: проблеми ідентифікації та співвідношення / Г. Демочко // Краєзнавство. – 2014. – № 1. – С. 93–98;
2. Робак І. Ю. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки / І. Ю. Робак, З. С. Савчук. – Харків : Колегіум, 2013. – 184 с.;
3. Коляструк О. А. Методологія історії повсякдення / О. А. Коляструк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Історія. – 2011. – № 982, вип. 44. – С. 8–21; Алешкевич Я. А. Теоретико-методологічні засади дослідження історії повсякдення / Я. А. Алешкевич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – 2017. – №2. – С. 139–142.
4. Матях В. М. Сучасна українська новістика та перспективи наукових пошуків / В. М. Матях // Український історичний журнал. – 2008. – № 6. – С. 150–164;
5. Сухий О. Сучасна історична наука в Україні: візії та напрями / О. Сухий // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 10. – С. 24–34;
6. Vlahov D, Galea S. Urbanization, urbanicity, and health / D. Vlahov, S. Galea // Journal of Urban Health, 2002. – № 79. – P. 1–12; Vlahov D, Galea S. Urban health: evidence, challenges, and directions / D. Vlahov, S. Galea // Annu. Rev. Public Health, 2005. – № 26. – P. 341–365; Vlahov D. Urban as a determinant of health / D. Vlahov, N. Freudenberg, F. Proietti, D. Ompad, A. Quinn, V. Nandi, S. Galea // Journal of Urban Health, 2007. – № 84. – P. 16–26.

Ступак Д.В.^{1 2}, Каравайко Д.В.¹, Осадчий Є.М.²

¹Інститут археології НАН України

²Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

НОВІ ПУНКТИ КАМ'ЯНОЇ ДОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЧАСТИНІ БАСЕЙНУ СЕЙМУ. ДОСЛІДЖЕННЯ 2023 РОКУ.

Археологічні дослідження пам'яток кам'яної доби басейну Десни тривають вже більше століття, але регіон української частини басейну Сейму – найбільшої лівобережної притоки Десни, досі залишається мало дослідженою територією. Особливо це стосується пам'яток палеоліту та мезоліту [1, 5–13; 2, 184 с.]. Пам'ятки неоліту у цьому регіоні відомі краще, але їх дослідження, як правило, обмежувалося зборами матеріалу на поверхні або

шурфуванням [3, 151 с.; 4, с. 143–213; 5, 580 с.]. Отже, одним з важливих питань дослідження кам'яної доби регіону залишається поповнення джерельної бази.

З початком повномасштабного вторгнення російських військ у лютому 2022 року під загрозою опинилися тисячі пам'яток археології, особливо ті, що знаходилися в зоні безпосередніх військових дій. В зв'язку з цим, в 2022 році, в Інституті археології НАН України створено спеціалізовану Моніторингову археологічну експедицію (далі – МАЕ) з двома обласними загонами у складі – Київським і Чернігівським. Археологічні дослідження проводилися співробітниками МАЕ ІА НАН України за рахунок дослідницького пілотного проекту Інституту археології НАН України (керівник – член-кореспондент НАН України А.В. Буйських) за фінансової підтримки Німецького археологічного інституту: “Ukrainian Archaeological Heritage, threatened by War: saving and protection / Українська археологічна спадщина, постраждала під час війни: порятунок та захист” індивідуального гранту. Керівником експедиції став к.і.н., старший науковий співробітник В. Г. Івакін.

З 2023 року експедиція розширила свій ареал, куди увійшла і Сумська область зокрема. Сумським загonom МАЕ НАН України, під керівництвом Д.В. Каравайка була обстежена значна кількість вже відомих пам'яток та під час роботи були відкриті і нові. У тому числі були відкриті нові пункти кам'яної доби у басейні Сейму.

Заруцьке (с. Заруцьке, Шосткинський р-н, Глухівська ТГ). Пункт виявлений Д.В. Ступаком. Палеолітична стоянка розташована на північній околиці с. Заруцьке, на мисі правого берега р. Клевень. Висота над рівнем заболоченої заплави ріки складає приблизно 20 м.

Знахідки, виявлені під час візуального огляду місцевості, представлені трьома виробами з вторинною обробкою.

Скребок кінцевий на відщепі, виготовлений з типового деснянського темно-сірого, з світло-сірими цятками, кременю. Його вентральна поверхня і площадка сколу вкриті біло-блакитною напівпрозорою патиною. Для виготовлення скребка був використаний скол з огранкою поздовжніми негативами, двогранною площадкою, ледь помітним відбивним горбком. Заготовка під скребок була отримана відбійником.

Пластина з ретушшю представлена фрагментом медіальної частини з біпоздовжніми негативами. Як і скребок пластина була виготовлена з типового деснянського темно-сірого, з світло-сірими цятками, кременю.

Третій виріб представлений фрагментом невизначеного знаряддя. Воно було виготовлене на уламку моренного світло-сірого непрозорого, низькоякісного кременю.

Слід зазначити, що окрім оброблених кременів, поруч з ними на полі, було знайдено велику кількість, більше двадцяти, невеличких «диких» моренних кременів. Вірогідно, давніх людей у цій місцевості приваблювала можливість доступу до крем'яної сировини.

Заболотове 5 (с. Заболотове, Конотопський р-н, Кролевецька ТГ). Стоянка відкрита Д.В. Ступаком. Вона розташована на західній околиці с. Заболотове. Займає ділянку першої надзаплавної тераси лівого берега р. Сейм. Висота над рівнем заплави становить 1 – 1,7 м. Розміри стоянки 130 x 30 м, орієнтовна площа – 0,4 га. Поверхня руйнується ерозією. На стоянці були виявлені кам'яні вироби та дрібні фрагменти ліпного посуду доби неоліту. Кам'яні знахідки представлені двома крем'яними та трьома кварцитовими. Кремій представлений кінцевим скребком та відщепом. Обидва з типового деснянського темно-сірого, з світло-сірими цятками, кременю. Кварцит представлений трьома уламками типового для басейну Сейму, якісного кварциту. Фрагменти неолітичних керамічних виробів мають схожість із виявленими розвідкою В.І. Непріної на стоянках біля с. Заболотове [6, с. 15–22; 7, с. 171]. Вірогідно, знайдена стоянка відноситься до неоліту ямково-гребінцевої кераміки.

Латишівка (с. Латишівка, Конотопський р-н, Зінівська с/р). Пам'ятка розташована в 1 км на північ від с. Латишівка та у 2,5 км на південний схід від Молченського монастиря, розташованого на південній околиці м. Путивль.

Під час розвідки 1953 р. у цій місцевості Д.Я. Телегіним була зібрана «невеличка колекція невиразних відщепів та уламки поганих пластин». Зважаючи на специфічність знахідок, ним було висловлене припущення про належність цього матеріалу до палеолітичного часу. Цікавим є зауваження Д.Я. Телегіна, що урочище Битень відоме в навколишній місцевості, як єдине місце, де можна було добути кремій [8, с. 4].

Територія, де були знайдені кремені, займає край плато, біля верхньої частини урочища Битень, яке тягнеться від пойми правого берега річки Сейм у північно-східному напрямку. Під час огляду території плато, біля верхів'я урочища Битень, нами була знайдена тільки одна луска сірого не прозорого кременю. На сьогодні урочище сильно заросло деревами. Під час його

обстеження, природний кремінь, або ж шар крейди, з якою міг би бути пов'язаний природний кремінь, виявлені не були.

Любитове 1 (Кленові Грудки) (Конотопський район, Кролевецька ТГ). Поселення виявлене Д.В. Ступаком, завдяки повідомленню голови ГО «Воргол» М. Конюха.

Поселення розташоване за 2,3 км на схід від східної околиці с. Любитове та за 1,6 км на захід від південно-західної околиці с. Жолдаки, в урочищі Кленів Грудок. Займає дюну у заплаві правого берега р. Сейм. Дюна розташована над невеликим озером, яке утворилося від старого русла Сейму. Висота над рівнем заплави становить 2,5 м. Розміри поселення 50 x 30 м. Потужність культурного шару становить 0,2 – 0,4 м.

Моніторингом 2023 р. встановлено, що поверхня поселення задернована, через територію поселення проходить ґрунтова дорога з с. Спаське до с. Озаричі. Пам'ятка пошкоджена ямками від роботи з металодетектором. У східній частині дюни, над берегом озера, знаходиться траншея площею близько 6 кв м. В її заповненні були виявлені фрагменти кераміки доби неоліту, а також фрагменти ліпного посуду раннього залізного віку та гончарного Київської Русі XII століття. Окрім того, грабіжники залишили і уламки бронзового виробу, загалом 12 фрагментів та брусок з чорного сланцю. На вершині дюни місцевими жителями встановлений камінь на якому зазначено, що в цьому місці, в ур. Кленів Грудок, знаходиться стоянка доби неоліту.

Любитове 2 (Кленові Грудки) (Конотопський район, Кролевецька ТГ). Поселення виявлене Д.В. Ступаком, завдяки повідомленню голови ГО «Воргол» М. Конюха.

Поселення розташоване за 2,2 км на схід від східної околиці с. Любитове та за 1,7 км на захід від південно-західної околиці с. Жолдаки, в урочищі Кленів Грудок. Поселення займає дюну у заплаві правого берега р. Сейм. Дюна розташована над невеликим озером, яке утворилося від старого русла Сейму. Висота над рівнем заплави становить 2,5 м. Розміри поселення 60 x 50 м. Потужність культурного шару становить 0,2 м.

Оглядом 2023 р. встановлено, що поверхня поселення задернована, поверхня пошкоджена чотирма силосними траншеями, які майже повністю зруйнували культурний шар. У відслоненнях культурного шару знайдено дрібні фрагменти кераміки доби неоліту та, ймовірно, раннього залізного віку.

Таким чином, в результаті робіт Сумського загону Моніторингової археологічної експедиції НАН України у 2023 році були виявлені три нові пам'ятки неоліту, оглянуте вірогідне місце

розташування палеолітичної стоянки та відкрита нова верхньо-палеолітична стоянка. Цікаво, що вона була виявлена саме на тій території, яка була нами раніше окреслена, як найбільш перспективна для пошуку палеоліту [9, с. 12].

Джерела та література

1. Ступак Д.В. Пошуки палеоліту та їх перспективність в українській частині басейну Сейму. *Consensus*. 2022. №4. С. 5-13.
2. Телегин Д.Я. *Памятники эпохи мезолита на территории Украинской ССР*. Київ: Наукова думка, 1985. 184 с.
3. Неприна В.И. *Неолит ямочно-гребенчатой керамики на Украине*. Київ: Наукова думка, 1976. 151 с.
4. Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А. *Памятники каменного века Левобережной Украины*. Київ: Наукова думка, 1986. 224 с.
5. Ногін Є.В. *Неоліт Північно-Східної України*. Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. 580 с.
6. Неприна В.И. Отчет о работе Левобережной неолитической экспедиции 1976 г. Київ, 1977. Науковий архів ІА НАН України, ф. експ. 1976/23.
7. Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А. *Памятники каменного века Левобережной Украины*. Київ: Наукова думка, 1986. 224 с.
8. Телегин Д.Я. Отчет о работе Неолитического отряда Левобережно – Сейминской экспедиции 1953 года. Київ, 1954 г. Науковий архів ІА НАН України, ф. експ. 1953/8а.
9. Ступак Д.В. Пошуки палеоліту та їх перспективність в українській частині басейну Сейму. *Consensus*. 2022. №4. С. 5-13.

Тарабан Юрій Валентинович

*доктор філософії у галузі освіти/педагогіки,
старший викладач кафедри історії України,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ЕТАПИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ДУХОВНОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ СУМЩИНИ

Історія Сумщини має складову, яка характеризує історико-культурний вигляд регіону, однак недостатньо висвітлена в історіографії. 204-ліття відкриття в Охтирці першого на теренах нинішньої Сумщини духовного училища та 25-ліття відновлення навчального процесу в Сумському пастирсько-богословському духовному училищі (яке з 2015 року було реорганізоване на Сумську духовну семінарію імені Блаженнішого Митрополита Володимира (Сабодана)) дає додатковий привід для дослідження духовної освіти як регіонального феномену та як фактору освітнього розвитку Сумського краю.

Мета дослідження – визначення ключових факторів, що призвели до створення закладів духовної освіти та їх транс-